

ИСТОРИЈА ЋИРИЛИЦЕ

Пре стварања глаголице и ћирилице, словенске државе служиле су се латинским и грчким писмом.

Источнофраначки краљ Лудвиг је преко немачког свештенства ширио свој утицај по Великоморавској кнежевини, којом је владао кнез Растислав. У циљу ослобађања од њиховог утицаја, појавила се потреба за обликовањем словенског писма. Зато кнез Растислав тражи од византијског цара Михајла III у Цариграду да му пошаље учитеље који би народу проповедали хришћанство на њиховом језику.

Браћа Ћирило и Методије су били познати проповедници из Солуна. Цар их одређује за тај посао и они крећу на пут...

Глаголица

У историјским списима се не помиње изричито ко је створио ћирилицу, па се често помишља, с обзиром на име, да је то урадио Ћирило.

На основу доказа којима се располаже, сматра се да је Ћирило ипак саставио глаголицу, у другој половини 9. века и да је она прво словенско писмо. Међутим, глаголица се тада вероватно звала ћирилица. Назив глаголица није постојао у то време, појављује се много касније, а стоји у непосредној вези са старословенском речи »глаголати«, што значи »говорити«.

Касније је највероватније неко од Ћирилових ученика саставио ново писмо, ћирилицу, која је била савршеније писмо, па је потиснула глаголицу.

Сматра се да је већина слова глаголице настала из облика грчког минускула, а неколико их је узето из јеврејског и самарићанског. Поред ових позајмљених слова, Ћирило је нека и измислио, јер одређена слова немају сличности са тада у словенском свету познатим писмима. Таква слова у новом писму су уведена за гласове из словенског језика.

Дефинитивно уобличена глаголица имала је 38 слова која су потпуно задовољавала све фонетске особине старословенског језика.

Глаголица се развила у два специфична вида: обла или бугарска [сл. 1] и угласта, односно хрватска [сл. 2]. Обла је била у употреби у источним крајевима словенских земаља, а угласта у Моравској и на Јадранском приморју. Код обле глаголице разликујемо и један вид високе узане глаголице. И у једном и у другом облику слова су писана небрижљиво, често произвољно, без графичког знања и естетског циља. И поред тога, глаголица својом оригиналношћу и естетски занимљивим словима оставља јак утисак. Користила се доста дуго, негде и до 19. века.

Ћирилица

Из свега што знамо можемо закључити да је ћирилица настала у Симеоновој Бугарској. Њеном појавом није направљен прекид са грчким коренима, што се догодило кад се појавила глаголица. Тај први облик ћирилице настао је на основама грчког унцијала [сл. 3 и 4].

То писмо, најчешће усправних слова, писано је широко подрезаним пером. Слова имају утврђену конструкцију и пажљиво су обликована. Пропорцијски однос између танког и дебелог потеза је 1:3 до 1:5. Речи нису међусобно одвајане, а размак између редова је велики, већи од висине реда.

Устав

Прво ћирилично и главно књижно писмо је *устав* или *уставно писмо*. Назив нам говори да је то традиционални и једини тип писма којим су се писале богослужбене књиге, јер писмо по *уставу* значи писмо по (црквеном) закону. Користило се од IX до XVIII века и током времена је мењало свој облик [сл. 5 и 6].

Од IX па до XIV века слова су широка, већина слова има квадратне пропорције, а један број слова је симетричног облика. Од XIV века слова постепено почињу да се сужавају, те устав постаје писмо узаних слова каквим је писано све до XVIII века када престаје његова редовна употреба. Ове поделе треба узети опрезно, јер је ово писмо имало различите пропорције и у зависности од писара који би га користио. У Мирослављевом јеванђељу, на пример, наилазимо на оба облика.

Уставно писмо припада дволинијском систему писања, што значи да су слова једнаке висине – пишу се између две (замишљене) хоризонталне линије.

Уставна ћирилица има два типа: обични и насловни. Насловни тип се користио за наслове и доследније је чувао дволинијски систем писања, док код обичног устава нека слова, као на пример слово Р, прелазе основну линију.

У најранијим рукописима наилазимо на три по пропорцијама различита облика устава: снажно пропорционисан, писан великим, тешким словима, затим средњи устав и устав писан малим, тј. ситним словима.

Полуустав

Поред мајускулног курзива из устава је настало још једно књижно писмо, *полуустав*, које је потпуно формирано у 14. веку [сл. 7 и 8].

За разлику од устава, код полуустава је писање слободније, слова се не придржавају строго дволинијског система – нека од њих својим продужецима пробијају основну линију. Ови продужеци лако су нагнути што представља израз склоности и способности наше руке. Округли делови слова се често претварају у угласте форме, а нека слова су међусобно повезана. Наглашени продужеци чине ово писмо читљивим, па је полуустав постао и канцеларијско писмо.

Као и обично, ове промене настају због бржег писања, као и материјала на коме се писало, а то је папир, знатно јефтинији од пергамента који је до тада углавном коришћен.

Слова постају једноставнија, многи детаљи су сасвим поједностављени, а велики број слова добија сасвим нов облик. На пример, слово Т које је у уставу имало два изражена вертикална серифа на

левом и десном крају горњег хоризонталног потеза, мења изглед тако што ове серифе замењује са два вертикална потеза идентична са основним потезом. Оваквом променом добијена је занимљива форма »треног« слова Т, које изгледа као обрнуто Ш. Неколико слова (Д, Р, У, Х, Ц...) добија доње продужетке, а слово Ф се распростире у сва три поља система.

Брзопис

Постепено јављање све већег броја издужених, тролинијских и четворолинијских словних облика, условило је појаву новог типа ћириличног писма.

Писмо које има све карактеристике индивидуализираних облика писама и носи лични печат извођача је *брзойис* или *скоройис* [сл. 9].

Јавља се у историји врло рано, готово у исто време кад и устав, а потпуно је формиран у 13. веку. Он у ствари и јесте једна врста интерпретације уставног писма. То је писмо курзивног облика, а како му само име каже, установљено је за брзо, економично писање. Служило је као канцеларијско писмо, њиме су вођене белешке и преписке. Врло ретко, оно је служило и за писање књига.

Разликује се по много чему од устава. Редови су писани ситним словима, а продужеци слова су знатно издужени, међуредни простор је велик, два и више пута већи од висине реда. Иако је брзопис врло слободно извођен он ипак има утврђене облике појединачних слова.

Крајем хvii и почетком хviii века у брзопису почињу да се јављају минускулни елементи што ће довести до појаве новог рукописног облика [сл. 10].

Грађанска ћирилица

Двадесетих година хviii века наш језик и писмо су били под снажним утицајем руског језика и писма.

Реформом писма коју је извршио Петар Велики, у Русији је уведена грађанска ћирилица која је у свему интерпретација савремене латинице тог времена.

Брзопис постепено почиње да уступа пред грађанским курзивом који постаје обавезно писмо којем су у школи у првој половини хviii века нашу децу учили руски учитељи. То ново писмо је било, исто као и грађанска ћирилица, интерпретација латиничких канцеларијских писама.

Продор руске грађанске ћирилице јасно се види у приручницима за писање које је издавао наш велики калиграф, Захарије Орфелин. У првом приручнику, издатом 1759. године, још постоји српски брзопис [сл. 11], док га у следећем, издатом након 17 година [сл. 12], Захарије изоставља.

В. Е.

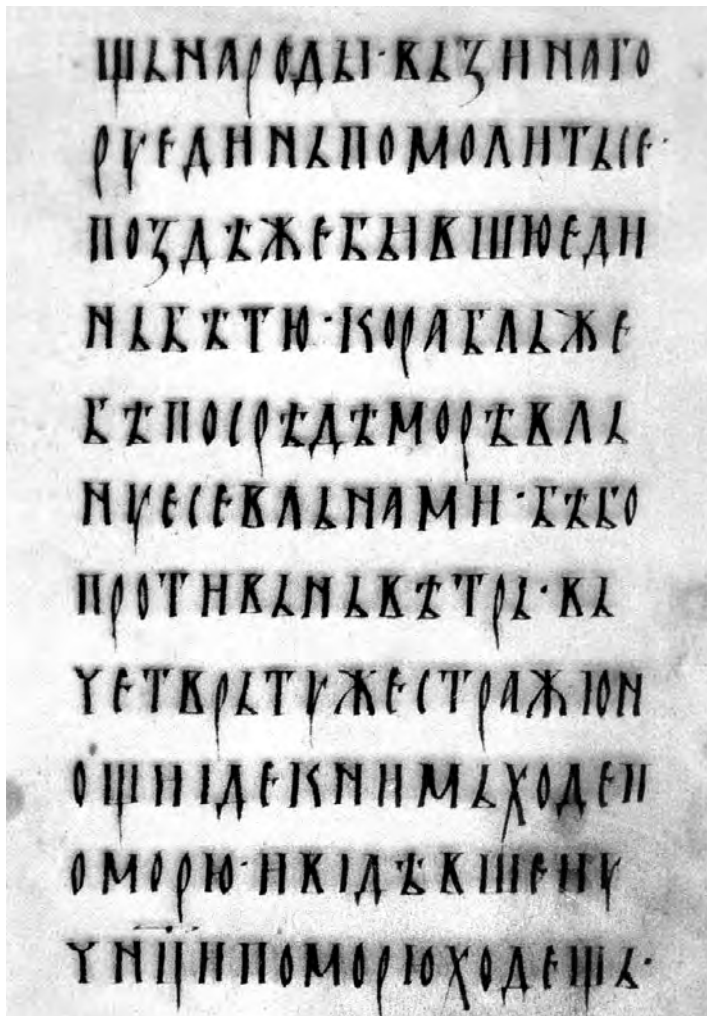
1
 »Зоїрафско јеванђеље«,
 обла ілаіюльица, 11. век

2
 Уіласіа (хрвайска)
 ілаіюльица

3
 Самуилов најйис,
 устїавно йисмо, 10. век



4 —————
Темнишки најѣис,
уставно ѣисмо, 10-11. век



5 —————
Мирослављево
јеванђеље, уставно
ѣисмо, 12. век

Ѣ СЕДАМАСКѢ
ЛНАЗАРЪНРЕА
РАМЪШОНЕЖЕ
МЪНТНЕДАСТЪ
СТМЕНЕ ѢДУЕ
ДННЪЖЕМОИНА
САДНТЪМЕ НА
БНЪГЛАГНІСЪ
КЪНЕМОУГЛЕНЕ
НАСАДНТЪТЕ

6

Паримејник, усѣбно
ѣсмо, 13. век

СЫ НВЛЪШВЕ ННЕМЪЛЪЛЪСТНЪИМЪЛЪ ПРЪ
ОУНЕСЕ, СЪПРААШЕСЕДОБЛЪСЫКЛИМОМ
КАННОМЪ. СЛОВОМЪМАКАЗАНЪКЛІМЪ
НЦАЕМННЬСЫМЪЛЪНРНМЪСЫИМЪЛЪ. НВ
БЪШЕРАЗЪСОННЬСЫЕГЪПТЪМННЪ. НВ
НСАРІНЪВЪПОУСТЫНЬ. ТАКОЖЕРЕПАІС
ННЪАПЛЪСКОЕ. СЫННМЪМЕБЪИФІЛ

7

Хроника Амарѣолова,
Ѣолуустѣав, 14. век

Довашега Свѣтлаго Гѣства братію нашѣ
не вошемѣ Племѣнитомѣ Гѣдѣствѣ. Ижасѣ
Гѣпа настѣвила и маоучила даиѣхѣ примѣте.
Свнѣтѣхѣ пошѣте Ѣакоосте и досаде ѣми вѣ
жни ѣсми бѣ молити, и свѣтѣхѣ Гѣпѣ, забаше за
забасѣ ѣстѣли Славни града ѣоби бѣ иблѣж
мирно оучинила намного лѣта вѣшего Гѣпѣства,

8

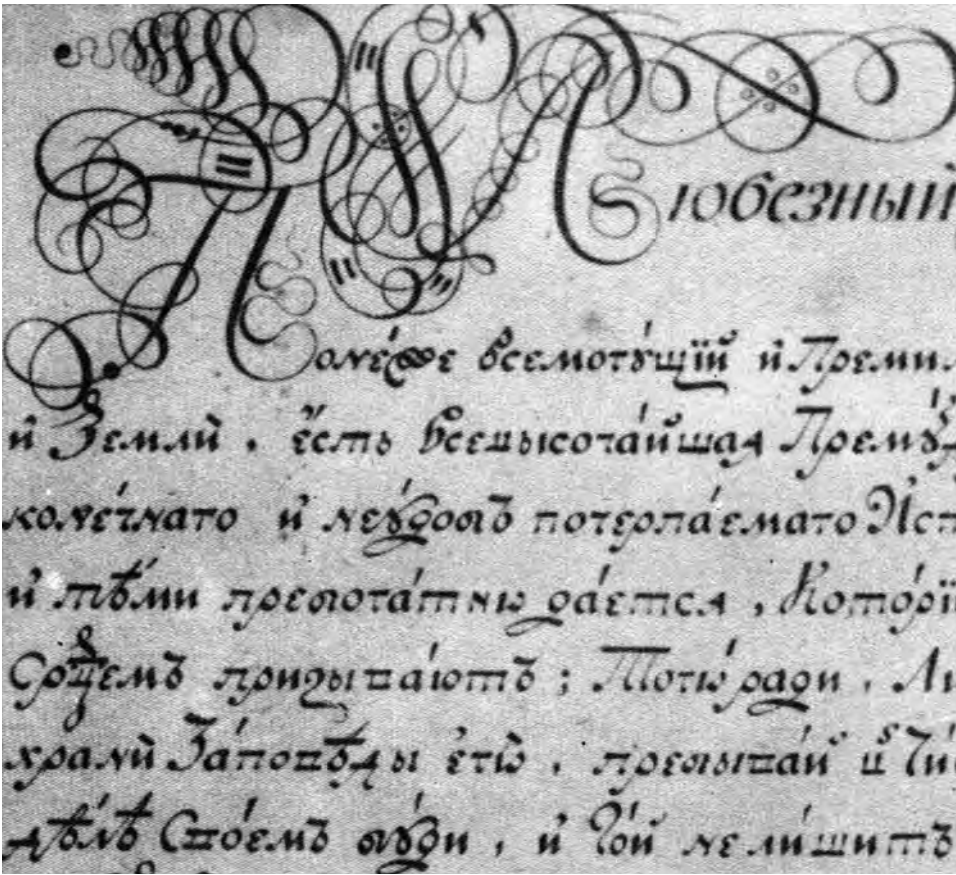
Писмо хиландарских
калуѣера дубровачкој
оѣиѣини, Ѣолуустѣав,
17. век

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is densely written and appears to be in a historical form of a Cyrillic-based script.

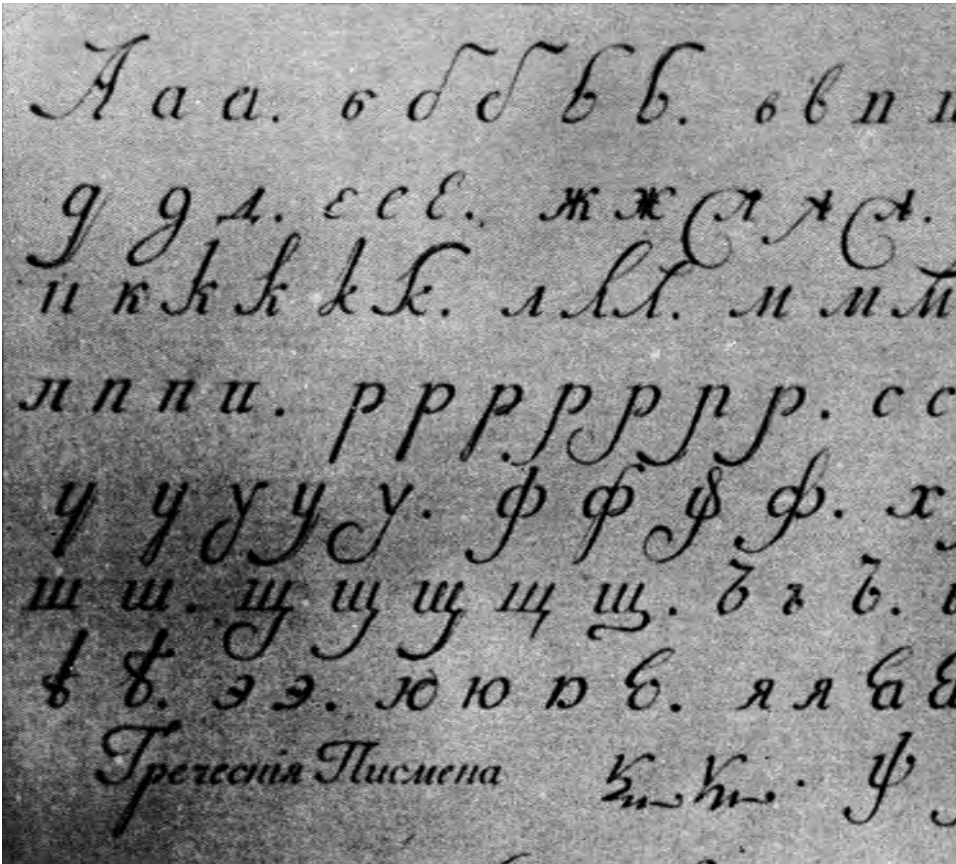
9
Брзойис, 14. век

Схожу блас... 1696.
Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is densely written and appears to be in a historical form of a Cyrillic-based script.

10
Брзойис, 17. век



11 —————
Захарија Орфелин,
Калиграфіја, 1759.
іодина



12 —————
Захарија Орфелин,
Пройиси, 1776. іодина